

DISPOZITIVITĀTES PRINCIPA LOMA DIVPUSĒJĀ PRASĪBĀ

ROLE OF DISPOSITIVE PRINCIPLE IN *ACTIO DUPLEX*

Ieva Čudina, *Mg. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante

Summary

Civil Procedure Law contains the right of the plaintiff to bring an action and the right of the defendant to bring a counterclaim. The legal doctrine also distinguishes *actio duplex* claim, which is regarded as a claim that may be joined by the defendant without a counterclaim. Such a situation competes with the dispositive principle in civil procedure. The aim of the study is to examine the role of the dispositive principle in *actio duplex* claim and find out how it harmonizes with the court's obligation to respect the limits of the claim.

Atslēgvārdi: civilprocess, divpusēja prasība, dispozitivitātes princips

Keywords: civil procedure, *actio duplex* claim, the dispositive principle

Ievads

Atbilstoši Satversmes tiesas spriedumos paustajām atziņām no Latvijas Republikas Satversmes 92. panta izriet valsts pienākums izveidot juridisku mehānismu, ar kura palīdzību ikviena persona, kuras tiesības vai likumiskās intereses ir aizskartas, spētu panākt efektīvu savu tiesību aizsardzību. Šāds efektīvs juridisks mehānisms vienlaikus ir tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanas garants.¹

Saskaņā ar likuma "Par tiesu varu"² 30. pantu tiesas kompetence ir saistīta ar tai piekritīgo lietu izskatīšanu likumā noteiktā procesuālā kārtībā.

Civillietu izskatīšanas procesuālā kārtība noteikta Civilprocesa likumā,³ kas paredz, ka savu aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzībai prasītājam ir tiesības celt tiesā prasību, bet atbildētājam pretprasību.

¹ Latvijas Republikas Satversmes 92. pants: tiesības uz taisnīgu tiesu. Satversmes tiesas judikatūra. Autoru kolektīvs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 13. lpp.

² Likums "Par tiesu varu": LV likums. Pieņemts 15.12.1992. [17.12.2020. red.].

³ Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998. [01.10.2022. red.].

Ar Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 2021. gada 8. jūnija spriedumu lietā SKC-542/2021⁴ ir aktualizēta iepriekš Latvijas Republikā tikai tiesību doktrīnā norādītā divpusējās prasības loma un ietekme uz tiesvedības procesu.

Par divpusēju prasību uzskatāma tāda prasītāja celta prasība, kuras apmierināšanas rezultātā strīds starp pusēm tiek atrisināts arī atbildētāja interesēs, atbildētājam neceļot pretprasību. Attiecīgi tiesa var piespriest kādu izpildījumu gan par labu prasītājam no atbildētāja, gan par labu atbildētājam no prasītāja, lai gan tieši prasījums par izpildījumu atbildētāja labā prasībā nav izteikts.

Šāda pieeja, ka lietas dalībniekam tiesvedības rezultātā ir iespēja iegūt sev kādu labumu, lai gan tā iegūšanai tiesai netiek izvirzīts attiecīgs prasījums, pirmšķietami norāda uz būtisku atkāpi no dispozitivitātes principa tā klasiskajā izpratnē.

Līdz ar to autore, izmantojot analīzes metodi, pētīs divpusējas prasības lomu civilprocesā, analizējot dispozitivitātes principa lomu un tiesas pienākumu ievērot prasījuma robežas.

1. Dispozitivitātes princips vispārējā kārtībā celtas prasības gadījumā

Vispārējā kārtībā celtai prasībai tiek piemēroti likumā “Par tiesu varu” un Civilprocesa likumā noteiktie tiesību principi, kā arī speciālais princips civillietās – dispozitivitātes princips.

Ar dispozitivitātes principu tiek saprastas personīgās iniciatīvas tiesības, prāvnieku personīga autonomija.⁵

Skaidrojot dispozitivitātes principu, tiek norādīts, ka tas ir pušu brīvās rīcības princips, kas ir civilprocesa pamatnoteikums. Procesuālo darbību izdarīšana vai neizdarīšana, tostarp arī prasības tiesības izmantošana, atkarīga vienīgi no puses subjektīviem ieskatiem. Prasības tiesvedībā dispozitivitātes princips nozīmē likumā noteiktās iespējas pusēm rīkoties ar savām materiālajām un procesuālajām tiesībām un to aizsardzības līdzekļiem pēc saviem subjektīviem ieskatiem. Šis princips nosaka civilprocesa virzību visās tā stadijās, sākot no lietas ierosināšanas un beidzot ar izpildu tiesvedību.⁶

No dispozitivitātes principa izriet, ka “puses var noteikt procesa sākumu, priekšmetu un beigas”,⁷ ka “civilprocess nevar sākties un turpināties bez puses gribas”.⁸ Savukārt atbildētājs, realizējot dispozitivitātes principu, var izvēlēties, kāda rakstura iebildumus pret prasību celt un vai celt.⁹

⁴ Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 08.06.2021. spriedums lietā Nr. C30434016, SKC-542/2021, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2021> [aplūkots 01.05.2023.].

⁵ Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: autora izdevums, 1933, 233.–234. lpp.

⁶ Līcis A. Prasības tiesvedība un pierādījumi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 55.–56. lpp.

⁷ Gomille C. Zivilprozessrecht. Vorlesung im Wintersemester 2020/2021 (Professor Dr. Christian Gomille). Universität des Saarlandes, https://www.uni-saarland.de/fileadmin/upload/lehrstuhl/gomille/Allgemein_Team_Ver%C3%B6ffentlichungen/GOMILLE_ZPO_WS2020-2021_gesamt.pdf [aplūkots 12.03.2023.].

⁸ Bukovskis V. 1933, 233.–234. lpp.

⁹ Minnig Y. Prozessrechtliche Überlegungen zur antizipierten Abstandserklärung in Erbteilungsprozessen, https://www.ziv.unibe.ch/unibe/portal/fak_rechtwis/c_dep_private/ziv/content/e7688/e50302/e84414/e248082/e1031296/Minnig_ZZZ2019_Abstandserklaerung_ger.pdf [aplūkots 27.03.2022.].

Faktiski dispozitivitātes princips iezīmē pušu rīcības brīvības saturu, bet sacīkstes princips ir metode, ar ko to realizē.¹⁰

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka pušu dispozitivitāte ir viena no cilvēktiesību izpausmēm, kas nepieciešama personiskās brīvības īstenošanai.¹¹

Tādēļ uzskatāms par pamatotu dispozitivitātes principa tvērumu saistīt ar privātās autonomijas principu, respektīvi, tiek uzskatīts, ka dispozitivitātes princips privātās autonomijas principu, kas ir priekšplānā materiālajās privāttiesībās, pārceļ uz civilprocesu. Attiecīgi saskaņā ar dispozitivitātes principu pusēm ir kontrole pār tiesvedību. Piemēram, prasītājs izlemj, vai prasība vispār tiks celta, kurā brīdī un par ko. Dispozīcijas principa svarīgākā ietekme ir tāda, ka tiesai ir saistoši pušu priekšlikumi (*ne eat iudex ultra petitem partium*): tiesa var piespriest pusei ne vairāk, kā tā lūdz, un ne mazāk, kā otra puse ir piekritusi. Lai gan saskaņā ar dispozitivitātes principu tiesa var atkāpties no puses lūgumiem, t. i., daļēji tos noraidīt, tiesa nedrīkst piešķirt tiesisko aizsardzību citā formā, nekā lūgts. No minētā tiek izdarīts secinājums, ka dispozitivitātes principu var stingri piemērot tikai pietiekami konkretizētās prasībās.¹²

Minētais norāda uz lietas dalībnieka prekluzīvām tiesībām iniciēt tiesvedības procesu, noteikt tā ritējumu un noslēgumu.

Savukārt tiesas pienākums ir raudzīties, lai savas procesuālās tiesības un pienākumus puse realizētu atbilstoši likuma prasībām, un nepieļaut tādas darbības, kas neatbilst likuma noteikumiem. Tomēr attiecībā uz tiesas iniciatīvu civilprocesā pastāv šādi galvenie ierobežojumi: 1) prasības un pretprasības celšanas tiesības ir tikai pusēm. Tiesnesis ierosina civillietu pēc to personu pieteikuma, uz kurām šī lieta attiecas (Civilprocesa likuma 6. panta pirmā daļa); 2) tiesa nedrīkst noteikt prasības priekšmetu un pamatu; 3) tiesa spriedumu var taisīt, nepārsniedzot prasījuma robežas (Civilprocesa likuma 192. pants). Ar jēdzienu “prasījuma robežas” ir jāsaprot ne tikai prasības priekšmets, bet arī prasības pamats.¹³

Vienlaikus tiek atzīts, ka tiesneša iniciatīva nedrīkst runāt pretim dispozitivitātes principam, it īpaši nedrīkst ierobežot puses tiesību patstāvīgi rīkoties ar procesa gaitu, piespiest pusi lietot tādus procesuālus aizstāvēšanās līdzekļus, kurus puse nevēlas lietot, vai arī pret puses gribu patstāvīgi lietot šos aizstāvēšanās līdzekļus. Taču jautājumā par patiesības noskaidrošanu tiesa nekādā ziņā nav vienaldzīga skatītāja, kas pasīvi uztver tikai to, ko puses tai piedāvā. Civilprocesuālie principi nerada šķēršļus taisnīguma nodrošināšanai civillietu izskatīšanā. Ja tomēr tiesību piemērotājs nonāk pie pretēja secinājuma, tad, visticamāk, viņa slēdziens balstās uz tādu šo principu izpratni, kas neatbilst iepriekš paustajām atziņām. Gan sacīkstes, gan dispozitivitātes princips ir demokrātiskas tiesiskas valsts civilprocesa principi, un kā tādi tie nevar nonākt pretrunā demokrātiskas tiesiskas valsts tiesību mērķim – taisnīgumam.¹⁴

Tādēļ pamatoti tiek uzsvērts, ka tiesas pasivitāte tiesvedības gaitā ir tikai šķietama, un sacīkstes princips tiek ietekmēts ar tiesas pienākumu noskaidrot patiesību

¹⁰ Vēbere L. Tiesneša loma civilprocesuālajā sacīkstē. Jurista Vārds, 2022, Nr. 41 (1255), 30.–32. lpp.

¹¹ Satversmes tiesas 17.01.2005. spriedums lietā Nr. 2004-10-01, 8.1. p. Latvijas Vēstnesis, 2005, Nr. 9.

¹² Ammann D. Die Erbteilungsklage im schweizerischen Erbrecht. Zürich: Dike Verlag AG, 2020, 315.–316. lpp., 322. lpp.

¹³ Līcis A. 2003, 56.–58. lpp.

¹⁴ Laviņš A. Pārdomas par Satversmes prasībām tiesnesim. Jurista Vārds, 2018, Nr. 20 (1026), 26.–31. lpp.

civiltiesiskajā strīdā un pušu dispozitivitātes principu, ciktāl pusēm ar likumu ir piešķirtas tiesības ietekmēt pušu procesu un tā gaitu. Tiesas pienākums noskaidrot patiesību, pušu sacikste un pušu dispozitivitāte ir savstarpēji saistīti un cits citu ietekmējoši principi, kuru realizācijas robežas galvenokārt noteic Civilprocesa likuma regulējums. Tiesai patiesība ir jānoskaidro strīda robežu un izvirzīto prasījumu ietvarā.¹⁵

Minētais norāda uz to, ka vispārējā kārtībā celtas prasības gadījumā tiesa lemj par to, vai celtā prasība ir pierādīta un apmierināma tajā izteikto prasījumu, faktisko apstākļu un tiesiskā pamatojuma robežās.

2. Dispozitivitātes princips divpusējā prasībā

Iepriekš aplūkotā dispozitivitātes principa izpausme vispārējā kārtībā celtas prasības un pretprasības gadījumā ir nenoliedzama. Savukārt, vērtējot dispozitivitātes principa lomu divpusējā prasībā, ir jāpievēršas šī principa izpausmes atsevišķām niansēm.

Jāņem vērā, ka civilprocess veido vienotu publiski tiesisku attiecību sistēmu. Līdz ar to privātpersonai ir tiesības savas aizskartās, ierobežotās vai apstrīdētās tiesības aizstāvēt nevis tādā kārtībā, kādā tā vēlas vai kādu subjektīvi uzskata par lietderīgāko, bet gan tādā kārtībā, kādu noteicis likumdevējs. Dispozitivitātes un privātautonomijas princips nav interpretējams tādējādi, ka no tā būtu atvasināmas personas tiesības aizstāvēt savas aizskartās civilās tiesības tādā veidā, kas nav paredzēts likumā.¹⁶

Tā kā civiltiesiskie strīdi risināmi civilprocesuālajā kārtībā, kas noteikta tiesiskajā regulējumā, tad arī uz divpusēju prasību ir attiecināmi Civilprocesa likumā un likumā "Par tiesu varu" noteiktie tiesību principi, kā arī dispozitivitātes princips.

Tiesība līdztekus prasībai un pretprasībai vērsties tiesā ar divpusēju prasību uzskatāma par efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli, jo ļauj starp pusēm pastāvošu strīdu pilnīgi atrisināt vienā tiesvedībā, vienā celtā prasībā.

Tiesību doktrīnā, raksturojot divpusēju prasību, norādīts, ka visiem lietas dalībniekiem ir vienādas lomas, katrs no viņiem var būt prasītājs vai atbildētājs,¹⁷ ka divpusējā prasībā atbildētāja iebildumi pārsniedz Civilprocesa likuma 74. panta ceturtajā daļā paredzētās aizstāvības robežas pret prasītāja celto prasību un ka ar tiesas spriedumu no prasītāja par labu atbildētājam var tikt piešķirtas kādas tiesības un pienākumi bez pretprasības celšanas.¹⁸ Attiecīgi divpusējas prasības gadījumā tiesai izvērtēšanai nodotās tiesiskās attiecības nevar tikt izvērtētas, neietekmējot arī atbildētāja tiesisko stāvokli, un nav nozīmes tam, kura no strīdā iesaistītajām pusēm ir izvēlējusies pirmā vērsties tiesā.¹⁹

Materiālās tiesību normas norāda uz lietu kategorijām, kurās var tikt celta divpusēja prasība. Par tādām ir atzīstamas tās materiālo tiesību normās, kas satur tiesai

¹⁵ Ose D. Sacikstes principa robežas un mijiedarbība ar citiem civilprocesa principiem. Jurista Vārds, 2022, Nr. 41 (1255), 10.–13. lpp.

¹⁶ Satversmes tiesas 01.11.2012. spriedums lietā Nr. 2012-06-01, 13.3.1. p. Latvijas Vēstnesis, 2012, Nr. 174.

¹⁷ Prasība (*actio*) – Latvijas Senāta prakse un komentāri, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas> [aplūkots 11.03.2023.].

¹⁸ Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 277.–279. lpp.

¹⁹ Ammann D. 2020, S. 265–267.

piešķirtas tiesības pašai noteikt konkrētā strīda izšķiršanas kārtību. Piemēram, saskaņā ar Civillikuma²⁰ 182. pantu noteikt saskarsmes tiesību izmantošanas kārtību; saskaņā ar Civillikuma 1075. pantu noteikt kopīpašuma izbeigšanas veidu, kā arī saskaņā ar Civillikuma 77., 89., 91., 109. pantu noteikt laulāto kopīgās mantas sadali.

Tiesu praksē,²¹ atsaucoties uz tiesību doktrīnu, tiek atzīts, ka prasība par kopīpašuma izbeigšanu ir divpusēja prasība, taču vienlaikus ir novērojama tāda tiesas rīcība, kas neatbilst rīcībai, kāda sagaidāma divpusējas prasības celšanas gadījumā, t. i., ka atbildētājam tiek piešķirtas tiesības celt pretprasību, un gadījumos, kad prasītājs ir norādījis konkrētu kopīpašuma izbeigšanas veidu, uzskatīts par nepieciešamu izvērtēt arī citus, prasības pieteikumā neietvertus kopīpašuma izbeigšanas variantus.

Paskaidrojot minēto, norādāms, ka materiālajās tiesībās nostiprinātā prasības divpusējā dabas izpausme civilprocesā atkarīga no prasītāja izdarītās izvēles, vai prasību celt, to formulējot kā divpusēju prasību, vai ne. Attiecīgi ir nošķiramas prasības, kurās prasītājs, ceļot prasību, lūdz tiesai konkrētu kopīpašuma izbeigšanas, saskarsmes kārtības noteikšanas vai laulāto kopīgās mantas sadales veidu, no tām prasībām, kurās tikai norādīts prasības priekšmets, bet konkrēta izbeigšanas, kārtības vai sadales veida noteikšana atstāta tiesas ziņā.

Tādējādi tikai prasības, kurās prasītājs nav norādījis konkrētu strīda risinājuma veidu, ir uzskatāmas par divpusējām prasībām, kurās atbildētāja paustie pretprasījumi tiek ņemti vērā bez pretprasības celšanas, jo tikai tādās prasībās prasītājs ir nodevis tiesai izdarīt izvēli par konkrētā strīda atrisināšanas veidu. Tieši šāda divpusējas prasības uzlūkošana atbilst dispozitivitātes un sacīkstes principam, jo ļauj prasītājam izvēlēties, kādus un ar ko pierādītus prasījumus tiesai izvirzīt – vispārīgus, ļaujot tiesai noteikt atbilstošāko strīda risinājumu, vai konkrētus, citus risinājumus izslēdzošus prasījumus.

Norādei par dispozitivitātes principa stingru piemērošanu tikai pietiekami konkretizētās prasībās ir būtiska nozīme tieši divpusējas prasības kontekstā. Divpusējas prasības celšanas brīdī prasītāja personīgā autonomija izpaužas tiesībās noteikt skatāmās lietas tvērumu. Prasītāja izdarītā izvēle ietekmē atbildētāja tiesības. Attiecīgi divpusējas prasības gadījumā dispozitivitātes princips izpaužas tādējādi, ka prasītājs, ceļot prasību, izdara izvēli prasības pieteikumā ietvert prasījumus, tos formulējot šauri vai plaši.

Secīgi prasībai divpusējo dabu piešķir ne vien materiālajās tiesībās ietvertās prasītāja tiesības celt prasību tiesā par konkrēto prasības priekšmetu, bet galvenokārt prasītāja izdarītā izvēle par tiesai izvirzītajiem prasījumiem.

Prasītājam, izdarot izvēli sašaurināt tiesai izvirzītos prasījumus līdz konkrētam strīda risinājuma veidam, tiesai, nodrošinot tiesības uz taisnīgu tiesu, nav pamata paplašināt prasījuma robežas un uzlūkot šādu prasību kā divpusēju prasību.²²

²⁰ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [01.01.2023. red.].

²¹ Sk.: Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 08.06.2021. spriedums lietā Nr. C30434016, SKC-542/2021; 03.02.2022. spriedums lietā Nr. C33327619, SKC-53/2022; 07.04.2022. spriedums lietā Nr. C33571116, SKC-177/2022, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/civillikums/tresa-dala-lietu-tiesibas-841-1400pants/tresa-nodala-ipasums-927-1129pants/piekta-apaksnodala-ipasuma-aprobezojumi-1067-1129pants> [aplūkots 01.05.2023.].

²² Čudina I. Divpusēja prasība Latvijas Republikas Civilprocesa likumā. Latvijas Republikas Satveršmei – 100. Latvijas Universitātes 80. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2022, 150.–157. lpp.

Vērtējot dispozitivitātes principa izpausmi divpusējā prasībā, vērā ņemama ir atziņa, ka dispozitivitātes princips nenoteic procesuālās tiesības un pienākumus, bet nodrošina to realizācijas vai izpildes izvēli, jo dispozitivitātes princips paredz tiesības izvēlēties īstenot savas procesuālās tiesības un izvēlēties savu procesuālo tiesību īstenošanas apjomu, un tikai tad, kad civilprocesa subjektam likums piešķir noteiktas tiesības, rodas tiesības uz izvēli. Izvēles tiesības seko procesuālajām tiesībām. Ja reiz Civilprocesa likums piešķir procesuālās tiesības personai, attiecīgā persona bauda dispozitivitātes principa priekšrocības. Tiesības izvēlēties prasības pamatu, priekšmetu un prasījumus nešaubīgi ir uzskatāmas par dispozitivitātes principa izpausmēm, kuru ievērošanai piešķirama būtiska nozīme.²³

Tieši šīm izvēles tiesībām ir būtiskākā nozīme – šīs prasītājam piešķirtās tiesības izvēlēties prasības pieteikuma saturā ietverto prasījumu formulējumu atbilst dispozitivitātes principam, kas attiecīgi tiesai jāievēro, izskatot konkrēto prasību.

Līdz ar to šāda prasītāja izdarītā izvēle ir respektējama. Neraugoties uz materiālajās tiesību normās paredzēto tiesas izvēles brīvību, jāņem vērā, ka prasības pieteikumā iekļauto prasījumu tvērums izriet no dispozitivitātes principa un prasītājam piešķirtajām tiesībām tādējādi paust savu brīvo gribu.

Kopsavilkums

1. Prasītājam, izmantojot dispozitivitātes principa piešķirtās tiesības, ir izvēles tiesības celt prasību kā divpusēju vai vispārējā kārtībā skatāmu prasību. Prasībai divpusējo dabu piešķir tieši prasītāja izdarītā izvēle par tiesai izvirzītajiem prasījumiem.
2. Dispozitivitātes principa pamatā ir lietas dalībniekam piešķirta prekluzīva izvēles tiesība. Tieši lietas dalībnieka izdarīta izvēle prasības pieteikumā ietvert konkrētu prasījumu vai prasījumu formulēt atbilstoši divpusējai prasībai, t. i., atstājot izvēli tiesas ziņā, norāda uz tiesas pienākumu saskaņā ar dispozitivitātes principu respektēt izdarīto izvēli. Pretēja tiesas rīcība uzskatāma par dispozitivitātes principa pārkāpumu.
3. Divpusējas prasības gadījumā ir nepieciešams atkāpties no dispozitivitātes principa tā klasiskajā izpratnē, jo divpusējā prasībā tiesa var piespriest atbildētājam par labu no prasītāja kādu labumu, atbildētājam neceļot pretprasību.

---

²³ Osis M. Dispozitivitātes princips prasības tiesvedībā. Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā I. LU Juridiskās fakultātes 6. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 491.–500. lpp.